

KÉMIA IDEGEN NYELVEN

Kémia németül

Szerkesztő: Horváth Judit

A 2018./4 számban megjelent szakszöveg helyes fordításra:

A titán-dioxid pigment és sokoldalú felhasználása

Titán-dioxidot első alkalommal már 1908–1912 között kapott¹ A.-J. Rossi (USA) metallurgiai eljárással, ennek során úgy találta², hogy ez a por a **jó fedőképességének** köszönhetően leginkább **fehér pigmentnek** lenne alkalmas. A titán-dioxidot a rutil nevű drágakő formájában a **nagy törésmutatója**³ miatt értékelik. Emiatt hat a finomra őrölt por is annyira világító fehérnek. A titán-dioxid egyébként teljesen **ártalmatlan** anyag. Emiatt 171-es E-szám alatt **élelmiszer-adalékanyagként** is engedélyezett. Ezt használjuk ki a fahéjas csillag cukormázának színezésére. Továbbá ruhaneműkbe is beviszik, poliészter termékekbe **adalékként**, pl. ingekbe és blúzokba, hogy védjen az **átlátszóság ellen**.

Titán-dioxid naptejből⁴

Anyagok

porcelántégely, agyagháromszög⁵, háromláb, tégelyfogó, gázégő, Peleus-labda, pipetta, Pasteur-pipetta⁶

Vegyszerek

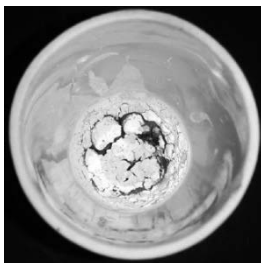
TiO₂-tartalmú naptej kizárólag ásványi eredetű fényszűrőkkel⁷ és magas fényvédő faktorrall⁸, kálium-hidrogénszulfát, híg kénsav, hidrogén-peroxid

Ezt a kísérletet ELSZÍVÓFÜLKÉBEN kell végezni!

Kb. 6 g naptejet porcelántégelyben **120 °C-os szárítószekrényben** szárítunk egy éjszakán keresztül. A megszáradt naptejet **gázégővel felülről**⁹ erősen **hevítjük**, míg fehér por nem marad.

Megfigyelés

Füstképződés közben először fekete szilárd¹⁰ anyag keletkezik, mely további hevítést követően szürkésfehér porrá alakul.

1. ábra: ¹¹ A termék a kalcinálást követően. ¹²

Magyarázat

A naptej **szerves összetevői** a kalcinálás során¹³ **elégnek**. Titán-dioxid nanorészecskékből (fehér) és hamuból (fekete) álló keverék keletkezik.

A titán-dioxid közvetett kimutatása¹⁴

A fehér porból egy spatulahegnyit porcelántégelyben **öt spatulahegnyi kálium-hidrogénszulfáttal** összekeverünk, és addig hevítünk, míg **tiszta olvadék/ömladék** keletkezik, és **fehér SO₃-füst** száll fel. Az olvadék kihűlését követően körülbelül ugyanannyi mennyiségű **híg kénsavoldatot** adunk hozzá és kicsit átforraljuk. Ezt követően **pár csepp hidrogén-peroxid-oldatot** adunk hozzá.

2. ábra: A hidrogén-peroxid-oldat hozzáadásakor erős narancssárga szín alakul ki.

Titán-dioxid kimutatása fehér joghurtospohárban

Eszközök¹⁵

olló, mérleg, porcelántégely (d=3,6 cm), agyagháromszög, háromláb, égő, tégelyfogó, mérőhenger (25 ml), üvegbot¹⁶, kémcső, kémcsőállvány, kis üvegtölcsér, **redős szűrő**, elszívófülke

Vegyszerek

joghurtospohár (fehér) polisztirolból vagy polipropilénből, kálium-hidrogénszulfát (maró hatású, C), híg kénsav (c = 1 mol/l; maró hatású, C), hidrogén-peroxid-oldat (w = 3%; maró hatású, C) műanyag cseppentős flakonban

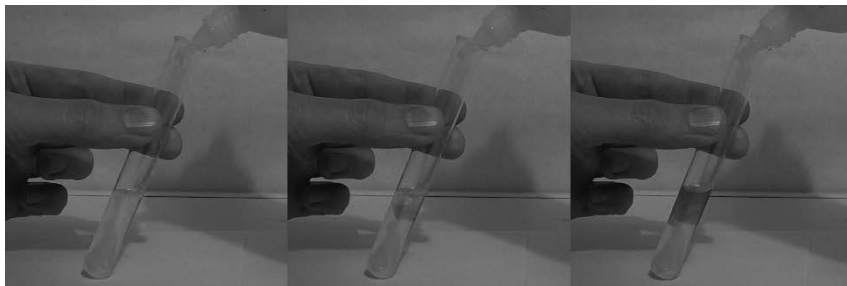
A kísérlet menete

→ Porcelántégelybe **bemérünk** 1 g kálium-hidrogénszulfátot. A joghurtospohárból kivágunk 0,25 grammnyit, felaprítjuk kb. $\frac{1}{2}$ cm²-es darabokra¹⁷, és ezeket is betesszük a porcelántégelybe.

→ Fülke alatt a porcelántégelyt az égővel mérsékelt vörös izzásig hevítjük, míg a porcelántégelyben **tiszta olvadék** válik láthatóvá. (A hevítés **kezdetén a műanyag elég**, erős koromképződés előfordulhat.) A műanyag elégeése során TiO₂ marad vissza a porcelántégelyben.

→ **Kihűlést követően** 5 ml kénsavat öntünk a porcelántégelyben lerakódott olvadékpogácsára¹⁸. Üvegbottal addig kevergetjük, míg az olvadékpogácsa¹⁸ minél nagyobb hányada **feloldódik**.

→ A porcelántégely tartalmát **leszűrjük**, a **szűrletet**¹⁹ egy kémcsőbe visszük át²⁰. Végezetül a szűrletet pár csepp **hidrogén-peroxid-oldattal elegyítjük**²¹.

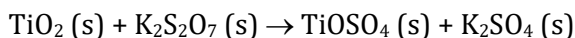
3. ábra - Megfigyelés: A hidrogén-peroxid-oldat becsepegtetésekor sárgásnarancs színeződés lép fel.

Reakcióegyenletek:²²

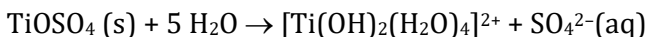
A titán-dioxid feltárása²³: A kálium-hidrogénszulfát hevítése során **vízkilépés**²⁴ mellett először kálium-diszulfát keletkezik.

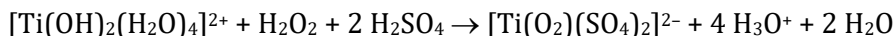
Ez titán-dioxiddal titán-oxid-szulfáttá reagál:

Oldás²⁵: A titán-oxid-szulfát **vizes**²⁶ **oldatban** komplex ionokat képez²⁷.

Peroxo-diszulfáto-titanát(IV)-ion képződése²⁸: Már nyomnyi²⁹ mennyiségű hidrogén-peroxiddal sárgásnarancs színezetű **peroxo-titanil-ion**³⁰ $\text{TiO}_2^{2+}(\text{aq})$ képződik.

Titán-dioxid kimutatása falfestékben és hibajavító folyadékban

Biztonsági figyelmeztetés:

Figyelem! A kísérlet során tömény³¹ kénsavat (C) hevítünk, majd azt vízzel hígítjuk. Feltétlenül fülke alatt, védőszemüvegben és védőkesztyűben dolgozzunk (fröccsenésveszély!).

Eszközök

porcelántál³² (d = 5 cm), főzőpohár³³ (200 ml), Erlenmeyer-lombik (200 ml), kémcső, csepegtető pipetta, üvegből készült keverőbot, spatula-kanál, tölcsér, szűrőpapír, tégelyfogó, háromláb, Bunsen-égő.

Vegyszerek

Tipp-Ex fluid ® (F), fehér falfesték, tömény kénsav (C), hidrogén-peroxid-oldat (30%), desztillált víz.

A kísérlet menete

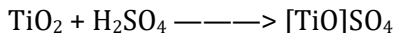
Porcelántálba 0,5 ml fehér falfestéket ill. Tipp-Ex fluidot® öntünk. (Hibajavító³⁴ folyadékban történő kimutatásnál először³⁵ a tálban állni kell hagyni **egy napig fülke alatt**, hogy a **tűzveszélyes oldószert elpárologhasson.**) Ezután **1 ml tömény kénsavat** öntünk a festékhez és üvegbottal megkeverjük. Ezt követően **hevítés mellett fele térfogatúra pároljuk be**³⁶ a keveréket. Eközben **erősen füstölnie** kell³⁷ a keveréknek. (Vigyázat! Belélegezve mérgező!³⁸) A **lehűtött elegyet** spatula-kanállal főzőpohárba visszük át, 100 ml desztillált vízben **felszuszpendáljuk**³⁹, és végezetül Erlenmeyer-lombikba **átszűrjük**. A kapott szűrlet 1 ml-ét kémcsőben 8 csepp hidrogén-peroxid-oldattal elegyítjük⁴⁰.

Megfigyelés

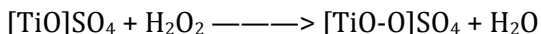
A szürke szűrlet a hidrogén-peroxid-oldat hozzáadásának hatására sárga - sárgásnarancs színűre színeződik.

Elméleti háttér / alapok⁴⁰

A titán-dioxid a **feltárás** során titanil-sókat képez:

Ezek hidrogén-peroxiddal továbbalakulnak intenzív színű titán-peroxo-komplexekké:

Fordítva alkalmazva: a reakció **hidrogén-peroxid kimutatására** szolgál.

Titán kimutatása fehér cukormázban

4. ábra - Már szeptembertől lehet fahéjas csillagot kapni a szupermarketben...

Ez a kimutatás különösen most, Karácsony körül szolgál szép kiegészítésként.⁴² Ki gondolná, hogy „falfestékes“ fahéjas csillagot eszünk?⁴³

A kísérlet menete

A cukormázból lekaparunk nem keveset⁴⁴, porcelántálba tesszük a darabokat, és némi tömény kénsavat (C) csepegtetünk hozzá. Üvegbottal megkeverjük. Ezt követően a keveréket **fülke alatt** térfogatának felére pároljuk be. Eközben az elegy erősen **füstöl** (Vigyázat! Belélegezve mérgező!). A kimutatás során ugyan⁴⁵ a cukor a kénsav hatására megfeketedik, a szűrlet azonban színtelen, és a kimutatás kifogástalanul sikerül: A lehűtött elegyet spatulakanállal **főzőpohárba visszük át**, 50 ml desztillált vízben **szuszpendáljuk**, és ezt követően Erlenmeyer-lombikba **átszűrjük**. A szűrlet (Xi) néhány ml-ét 8 csepp hidrogén-peroxid-oldattal ($w = 30\%$) (C) elegyítjük.

Megfigyelés

A szűrlet a hidrogén-peroxid-oldat hozzáadásának hatására sárgára vagy sárgásnarancs színűre színeződik.

A fordításokról:

¹**erhielt** – *kapott / állított elő*, nem ~~*alkalmazta, kimutatta*~~.

²**fund heraus** – *felismerte*, nem ~~*feltalálta, kiderítette*~~.

³**Brechungsindex** – *törésmutató* (ld. optika), nem ~~*törési index*~~.

⁴**Sonnencreme** – *napozókrém / fényvédő krém*

⁵**Tondreieck** – *drótháromszög kerámiagyűrűkkel*.

⁶**Pasteurpipette** – *Pasteur-pipetta*, nem ~~*pasztórozott*~~. Hosszú kapillárisban végződő vékony üvegcső. Kis gumisapkát ráhúzva csepegtetni lehet vele. Helyesírásánál gondoljunk a Bunsen-állványra! Pasteur is, Bunsen is egy-egy személy.

⁷**Filter** – itt: *(fény)szűrő*, nem ~~*filter*~~.

⁸**LSF= Lichtschutzfaktor** – *fényvédő faktor, FF*. Flakonokon angolul fordulhat még elő: *SPF*.

⁹**von oben erhitzt** – *felülről hevítjük* (a tégelyt a lánggal), tehát nem alágyújtunk. És nem is csak *melegítjük*, hanem erőteljes hőközléssel, magas hőmérsékletre hevítjük, kiégetjük belőle a szerves komponenseket.

¹⁰**Feststoff** – *szilárd anyag*

¹¹**Abb.1 = Abbildung 1** – *1. ábra.* (Páran megfeledeztek az ábrafeliratok fordításáról!)

¹²**Produkt nach dem Kalzinieren.** – *Izzítási maradék.* (Így is tetszett.)
/ *A kalcinálás / kiégetés után kapott termék.*

¹³**bei ...** – *során / alatt, nem -nál-nél.*

¹⁴**Nachweis** – *kimutatás, nem bizonyítás.*

¹⁵**Geräte** – általában valóban *készülékek*, itt azonban *eszközök.*

¹⁶**Glasstab** – magyarul *üvegbot*nak mondjuk, nem *üvegrúd*nak.

¹⁷**Stücke von ca. $\frac{1}{2}$ cm²** – *tetszett: kb. $\frac{1}{2}$ cm² területű darabokra.*
(Waldberg Viktória)

¹⁸**Schmelzkuchen** – *olvadékpogácsa / olvadéklepény / olvadt massa.*

¹⁹**Filtrat** – *szűrlet.* Nem *szűrlemény!* (Vagyis nem az őröl → őrlemény mintájára képezzük, hanem a párol → párlat mintájára.)

²⁰**überführt** – *átvisszük / átöntjük / áttöltjük.* Nem *elhelyezzük.*

²¹**versetzt** – *elegyítjük / összekeverjük.* Ez a kifejezés gyakran fordul elő, úgyhogy vigyázzunk: nem *áthelyezzük!*

²²**Reaktionsgleichungen** – *reakcióegyenletek.* Nem *egyenlőségek!*

²³**Aufschluss** – *feltárás.* Nem *keletkezés / előállítás / magyarázat!* Az a folyamat, eljárás (analitikai előkészítő művelet) amikor egy vízben oldhatatlan anyagot kémiai reakcióval, átalakítással vízoldhatóvá teszünk. Elismerem, hogy ez a kifejezés nem fordul elő középiskolában, így nem csoda, hogy csak Klonka Áron és Waldberg Viktória tudta.

²⁴**Wasserabspaltung** – *vízkilépés* (esetleg: *víz hasad le*). Ezt a kifejezést viszont mindenkinek ismernie kellene! Ennek ellenére csak Molnár Dóra, Vörös Petra és Waldberg Viktória írta jól. Próbálkozások: *leválás / lecsapódás / leadás / víz válik ki.*

- ²⁵**Lösen** – (fel)oldás. Nem *megfejtés* (Lösung).
- ²⁶**in wässriger Lösung** – vizes oldatban, nem *felhígított / vizenyős*.
- ²⁷**bildet** – képez / alkot $\neq$ oldat !
- ²⁸**Bildung** – képződés
- ²⁹**schon mit Spuren von ...** – már nyomnyi ... jelenlétében / már ... nyomaival / nyomai esetén.
- ³⁰**Peroxotitanilium** – peroxo-titanilium. Nem *titán-ionok*, netán *titánium-ionok*.
- ³¹**konzentrierte Schwefelsäure** – tömény kénsav. Nem *koncentrált*, netán *sűrített*(!).
- ³²**Porzellanschale** – porcelántál(ka). Nem *esésze*.
- ³³**Becherglas** – főzőpohár. Nem *üvegpohár*, bár üvegből van. Többen ingadozóan használták a két szót.
- ³⁴**Korrekturflüssigkeit** – korrektor / hibajavító. Nem *ragasztó* (Klebstoff).
- ³⁵**sollte diese zuvor in der Schale ... einen Tag stehen** – *előbb/először a tálkában egy napot állnia kell*. Mi előtt? Mielőtt elkezdenénk a kénsavval hevíteni! Örültem, hogy az oldószer elpárologtatását mindenki megértette. A *mikor* nem volt mindig világos.
- ³⁶**reduziert ... auf die Hälfte des Volumens** – *térfogatának felére pároljuk be*. Örültem, hogy mindenki értette, itt most nem kémiai redukcióról van szó.
- ³⁷**Hierbei muss die Mischung stark rauchen.** – *Eközben a keveréknek erősen füstölnie kell*. Ez jelzi, hogy a feltárás valóban végbemegy.
- ³⁸**Atemgift** – légzőszervi mérég / belélegezve mérgező. De nem *fulladásveszély*.
- ³⁹**suspendiert** – szuszpendál / felkever. Nem *felfüggeszt*, netán *felold* (utána mit szűrünk le?).
- ⁴⁰**versetzt man im Reagenzglas mit 8 Tropfen ...** – *kémcsőben 8 csepp ...-vel elegyítjük*. Vigyázat: nem *áttezzük 8 csepp ...-ot tartalmazó kémcsőbe!*

41Grundlagen – *alapot / alapvető tudnivalók. Nem bázis.*

42jetzt zur Weihnachtszeit eine schöne Ergänzung – *különleges kiegészítője a Karácsonyi időszaknak (Tóth Zsanett) / főleg most, a Karácsonyi időszakban bájos kiegészítés (Waldberg Viktória) / Ez a kimutatás különösen így Karácsony környékén szép végszó. (Klonka Áron). Szebbnél szebb megoldások!*

43Wer ahnt schon, dass er Pfeffernüsse mit "Wandfarbe" isst? – *Ki gondolná, hogy mézes puszedit eszik „falfestékkel”? (Tóth Zsanett) / Ki sejtene, hogy puszedit eszeget „falfestékkel”? (Waldberg Viktória) / Gondolt már valaki arra, hogy a mézeskalács „falfestékkel” készül? (Klonka Áron) / Ki sejt már, hogy mézespuszedit falfestékkel fog enni? (Lóth Bence). Megjegyzés: itt a schon nem ugyanabban az értelemben áll, mint a 4. ábra feliratában, hanem módosítószó. Ugyan ki sejtene...*

44nicht zu wenig – *nem túl keveset. (Vagyis eleget, ne sajnáljuk.)*

45wird zwar ... schwarz – *habár / annak ellenére, hogy megfeketedik*

Az első forduló eredménye:

NÉV	Oszt.	ISKOLA	Ford. (max. 80)	Magyar nyelvtan (max. 20)	ÖSSZ. (max. 100)
Molnár Dóra	11.E	Eötvös József Gimn., Bp.	72	19	91
Waldberger Viktória	11.D	Salgótarjáni Bolyai János Gimnázium	73,5	13,5	87
Tóth Zsanett	9.A	Soproni Széchenyi István Gimnázium	59	14,5	73,5
Mészáros Lujza		Ady Endre Gimnázium, Debrecen	47	15,5	62,5
Klonka Áron	II/4	Zentai Gimnázium, Zenta	47	11	58
Lóth Bence	10.B	Berzsényi Dániel Gimnázium	42	8,5	50,5
Horog Laura	9.C	Székesfehérvári Vasvári Pál Gimnázium	11	9	20
Vörös Petra		Soproni Széchenyi István Gimnázium	-	13	13